

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ФІЛЯК МАКСИМ СЕРГІЙОВИЧ

УДК:332.135

**СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ У МЕХАНІЗМІ
РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана у Львівському національному університеті ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького Міністерства освіти та науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
МУЗИКА Павло Михайлович,
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,
завідувач кафедри економіки підприємства, інновацій
та дорадництва в АПК імені І. В. Поповича.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
ТАЛАВИРЯ Микола Петрович,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
професор кафедри економічної теорії;

кандидат економічних наук, доцент
ЛПЕНЦЕВ Андрій Вікторович,
Львівський регіональний інститут державного
управління Національної академії державного
управління при Президентові України,
заступник директора з наукової роботи.

Захист відбудеться 11 травня 2016 р. о 14:00 год на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79008, м. Львів, проспект Свободи, 18, аудиторія 115.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано "10" квітня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

проф. Плиса В.Й.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід національної економіки на принципи сталого розвитку пов'язаний з динамічними змінами в соціальній і виробничій сферах, що супроводжується поліпшенням стану природного навколишнього середовища. Для реального планування і моніторингу такого розвитку, формування механізмів досягнення поставлених цілей, виняткове значення має наявність адекватної системи показників сталого розвитку.

В умовах децентралізації значно зростає актуальність розробки системи показників сталого розвитку на територіальному рівні – локальному, місцевому, регіональному та національному. Треба враховувати специфіку структури природно-антропогенних систем, рівень розвитку продуктивних сил і характер виробничо-екологічної взаємодії в межах конкретної території. Регіонально система показників сталого регіонального розвитку має ґрунтуватись на специфіці соціально-економічного розвитку конкретної території, враховувати концепції пріоритетного розвитку галузей національної економічної системи.

Проблеми показників сталого розвитку розглядалась на Міжнародній комісії з навколишнього середовища та розвитку (Доповідь Брунтланд), Конференції ООН з проблем довкілля і соціально- економічного розвитку. Саме в рамках ООН сформована система показників сталого розвитку, яка є фундаментальною базою для формування національної і регіональної системи показників сталого розвитку. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) визначає стратегію сталого розвитку як «узгоджений набір демократичних процесів аналізу, дискусії, нарощування потенціалу, планування та інвестицій, які постійно удосконалюються, поєднуючи в собі економічні, екологічні та соціальні цілі суспільства, та передбачають досягнення компромісу там, де поєднання неможливе».

Процеси формування показників сталого розвитку досліджують вітчизняні та зарубіжні провідні учені. Серед дослідників сталого розвитку, зокрема, сучасних систем планування в Україні, назвемо С. Аксьонову, О. Алімова, В. Геєця, М. Талавирю, О. Ковалюка, Н. Микулу, М. Долішнього, В. Борщевського, В. Приймака, О. Маслака та ін. Як упорядники та розробники систем показників сталого розвитку значний науковий внесок зробили А. Даниленко, М. Крупка, П. Музика, В. Бабаєв, В. Пліса, В. Кузьменко, Л. Гринів, А. Ліпенцев, Ж. Поплавська, М. Малік, С. Лобозинська, А. Стельмашук, І. Мойсеєнко, В. Трегобчук, та ін.

Водночас варто зазначити, що для України питання про стратегію сталого розвитку, у тім числі планування та звітність зі сталого розвитку є новими на рівні підприємств і, особливо, на рівні органів самоврядування території. Результатів впровадження систем сталого розвитку в багатьох регіонах України явно недостатньо. Не визначено показників сталого розвитку в обласних стратегіях на найближчі роки, у концепції інвестиційної політики та в інших

важливих документах. Рекомендації щодо звітності зі сталого розвитку також не враховують у плануванні і звітуванні за районними й обласними програмами розвитку. Крім того, недостатньо проведено досліджень мотиваційних чинників, які визначають запровадження інноваційних технологій, що сприяють переходу до сталого розвитку, на місцевому рівні (індивідуальне домогосподарство, мале сільськогосподарське підприємство).

Поза увагою дослідників залишилися питання адміністративного регулювання впровадження інновацій у сфері сталого розвитку, що створюють перешкоди для реалізації політики в галузі сталого розвитку та запровадження зазначеної системи показників. Все це в сукупності обумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначення її мети, завдання та структури.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є результатом наукових досліджень, які виконано згідно з планом науково-дослідних робіт Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій «Основні напрями інноваційного розвитку виробництва та переробки тваринницької продукції в Західному регіоні України» (державний реєстраційний номер 0108U00131). Робота виконана відповідно до Стратегії розвитку Львівської області на 2014 - 2020 р. з прогнозом до 2025 р. і Меморандумом про співпрацю між Львівською обласною радою, Львівською обласною державною адміністрацією та Федерацією канадських муніципалітетів від 22 квітня 2013 року, відповідно до Постанови Кабінету міністрів України від 16 листопада 2011 р. № 1186 «Про затвердження порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку». Автор виконав аналіз існуючих стратегій розвитку і запропонував інтегровані показники сталого розвитку.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних підходів і розробці практичних рекомендацій щодо формування системи показників сталого розвитку території.

Досягнення мети дослідження зумовило вирішення таких основних завдань:

- проаналізувати й узагальнити сучасні тлумачення концепції сталого розвитку;
- узагальнити та систематизувати теоретичні положення, які розкривають сутність поняття «показники сталого розвитку»;
- виконати аналіз базових принципів формування механізмів регулювання сталого розвитку;
- проаналізувати основні чинники, що визначають успішність впровадження елементів сталого розвитку у планах розвитку територій місцевого та обласного рівня;
- обґрунтувати принципи формування системи показників соціально-економічного розвитку території на підставі діючих моделей економічного

розвитку держави з перехідною економікою в умовах глибинних ринкових трансформацій;

- розробити та обґрунтувати систему показників сталого розвитку території, придатну для інтеграції у стратегію соціально-економічного розвитку конкретного регіону, області;

- запропонувати модель супроводу впровадження елементів фінансування сталого розвитку в рамках планів розвитку територій різного рівня – від місцевого до обласного.

Об'єктом дослідження є процеси формування місцевих і регіональних планів сталого економічного розвитку, у тім числі державні економічні стратегії та плани обласного рівня.

Предмет дослідження – теоретико-прикладні засади сталого розвитку територій.

Методи досліджень. В основу методів досліджень покладено системний підхід до вивчення економічних процесів, загальнонаукові положення та принципи сучасної економічної теорії.

У процесі виконання дисертаційної роботи використано такі методи:

- метод логічного аналізу – для узагальнення теоретичних засад концепції сталого розвитку та формування показників соціально-економічного розвитку;
- економіко-статистичні методи для обробки статистичних даних про рівень розвитку національної економіки та окремих її регіонів;
- структурно-функціональний метод – для формування бази даних системи показників сталого розвитку території;
- моделювання – для розробки векторної моделі супроводу впровадження елементів сталого розвитку в рамках планів розвитку різномірних територій різного рівня - від місцевого до обласного масштабів;
- графічні методи – для подання наочного зображення результатів оцінки розвитку регіонів;
- метод анкетування – для ранжування вимірників у складі показників сталого розвитку.

Інформаційною основою досліджень стали: вітчизняна законодавча база, у тім числі підзаконні нормативно-правові акти та рішення органів місцевого самоврядування різних рівнів, офіційні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства регіонального розвитку України, документи міжнародних організацій (система індикаторів Організації економічного співробітництва та розвитку, система індикаторів Комісії ООН зі сталого розвитку, система еколого-економічного обліку); концепції, плани та стратегії економічного розвитку різних рівнів у межах області; праці вітчизняних та зарубіжних економістів за темою дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів: Наукова новизна результатів дисертаційної роботи полягає у вирішенні важливого науково-практичного завдання – формування системи показників сталого розвитку території.

Найвагоміші результати дослідження, які характеризують наукову новизну, такі:

удосконалено:

– методичні підходи до аналізу процесів переходу економіки на принципи сталого розвитку, які на відміну від існуючих дають змогу системніше досліджувати сталий розвиток територій з врахуванням сучасних тенденцій соціально-економічного розвитку;

– інструментарій використання багатофакторних індексів типу «діамант», при розробці моделі розробки системи показників сталого розвитку, що допомагає формувати адекватну стратегію соціально-економічного розвитку території;

– наукові підходи до аналізу ефективності стратегічних партнерств між регіонами країн через призму сталого розвитку, що дає підстави розробити індикативну систему порівняння рівня сталого розвитку регіонів двох країн;

– теоретичні засади формування механізмів регулювання сталого розвитку окремих територій, що поліпшує методи супроводу в розвитку потенціалу ініціативних груп (активу) території для вдосконалення управління сталим розвитком;

набули подальшого розвитку:

– науково-методичні засади дослідження взаємозв'язку факторів сталого розвитку різнорідних територій, що дає змогу визначити спонукальні та обмежувальні чинники в процесах деурбанізації, і наукове обґрунтування напрямів деурбанізації щодо нових типів поселень у сільській місцевості з позиції стратегій сталого розвитку;

– підходи до формування механізмів управління формуванням і реалізацією політики сталого розвитку, що передбачає формування стратегії сталого розвитку на засадах забезпечення соціальних благ для населення конкретної території;

– концептуальні засади формування системи фінансування та супроводу сталого розвитку території на підставі системного підходу до розвитку територій, що дозволяє активно інтегрувати системи соціальної та економічної підтримки територіального розвитку, залучаючи на територію промисловість, сектор послуг, робочі місця, забезпечуючи самоокупність.

Теоретичне і практичне значення роботи. Теоретичне значення дослідження полягає в удосконаленні методів формування системи показників сталого розвитку окремої території, яка може стати основою формування стратегії розвитку території на рівні громади чи області. Результати роботи науково обґрунтовують підходи до дослідження сталості розвитку територій на прикладі місцевих сільських громад у регіонах України

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання механізмів взаємного узгодження пріоритетів сталого розвитку для різних рівнів господарювання, а також використання запропонованих в роботі мотиваційних чинників, що визначають запровадження інноваційних технологій, які сприяють переходу до сталого розвитку на місцевому рівні. Для розвитку територіальних громад важливим є запропонований метод дослідження ініціативних груп, задіяних у реалізації малих проектів у своїх громадах.

Отримані результати можуть бути використані в дослідженнях регіонального економічного розвитку України, а також для регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування, які прагнуть вибудувувати свою економічну стратегію відповідно до засад сталого розвитку.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною науковою роботою автора, в якій відображено авторське тлумачення ідей, концепцій і підходів. Наведені у дисертації результати наукових досліджень є особистими розробками і повністю належать автору.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження доповідали та обговорювали на міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції» (м. Ужгород, 2014 р.), «Ефективні механізми та стратегії управління економікою: від рівня підприємств до рівня країн: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції» (м. Черкаси, 2014 р.), «Фінансові аспекти розвитку економіки: теорія, методологія, практика» (м. Львів, 2014 р.), «Соціально-економічні проблеми сучасності та концепція сталого розвитку в Україні та світі» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.), «Сучасний стан розвитку економічних та інноваційно-інвестиційних процесів в країнах СНД» (м. Одеса, 2014 р.), «Управление социально-экономическим развитием страны и регионов» (м. Сімферополь, 2014 р.), «Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки» (м. Київ, 2014 р.); круглих столах: «Теоретичні та практичні основи розвитку аграрного сектора західного регіону» (м. Львів, 2013 р.), «Пріоритети інноваційного розвитку регіонального АПК в контексті європейської інтеграції» (м. Львів, 2014 р.), «Управління економічними процесами у світовій і національній економіці» (м. Київ, 2015 р.)

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 1 монографію, 19 одноосібних наукових праць та 4 спільні наукові праці, у тім числі 6 – у фахових виданнях.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертаційна робота викладена на 237 сторінках основного тексту; складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (158 найменувань), містить 16 рисунків і 55 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету та завдання, конкретизовано об'єкт, предмет, методи дослідження, сформульовано практичне та теоретичне значення головних положень дисертації, її новизну, ступінь апробації. Висвітлено загальну структуру та обсяг дисертації, подано відомості про публікації за темою наукової праці.

У першому розділі дисертації «**Теоретико-методологічні засади сталого розвитку**» визначено сутність і складові поняття сталого розвитку, розглянуто парадокси економічних процесів сталого розвитку в зв'язку з технологічними укладами, подано класифікацію термінів та шкіл, а також проаналізовано внесок кожного з напрямів у формування принципів сталого розвитку.

Проведений у дисертаційній роботі системний аналіз сучасних трактувань концепції сталого розвитку допоміг сформулювати авторські дефініції таких понять, як: «сталий розвиток», «збалансований розвиток», що дало змогу уточнити понятійний апарат теорії сталого розвитку. Автор проаналізував сильні й слабкі сторони типових відхилень від класичної моделі сталого розвитку, який трактують як «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби».

У роботі проаналізовано взаємозв'язок стратегії сталого розвитку території з технологічними укладами. Для визначення таких зв'язків автор дослідив залежність формування технологічних укладів від лідерської позиції країни у світі, використовуючи поняття «країна-лідер» та «країна-нелідер» (сателіт). Автор виконав аналіз поведінки країни - лідера та країни -нелідера на різних фазах технологічного укладу.

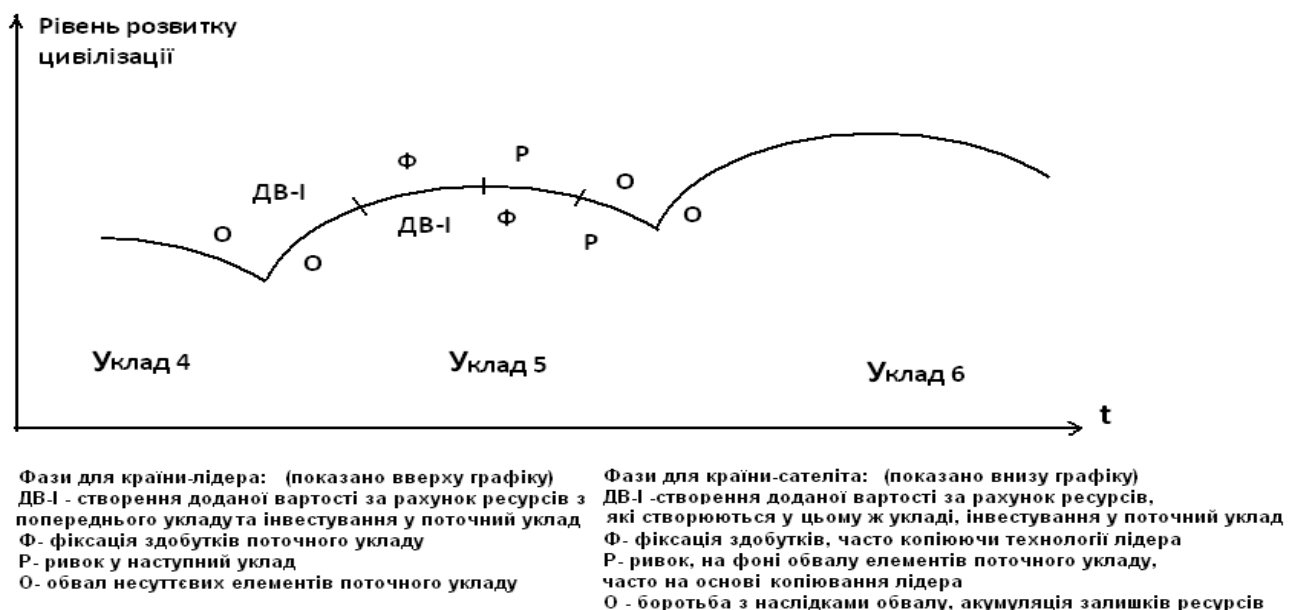

Рис. 1. Порівняння поведінки країни-лідера та країни-нелідера на фазах технологічного укладу.

У роботі виділено та розглянуто такі стратегічні підходи до сталого розвитку: «ухил в екологію», «ухил в економіку» та «ухил в показники господарювання». Виділено сильні та слабкі сторони кожного підходу з позиції придатності до визначення показників сталого розвитку і внеску у збалансованість моделі сталого розвитку загалом.

Доведено, що для забезпечення високого рівня розвитку економіки країни потрібні зусилля декількох поколінь, одне з яких обов'язково має будувати платформи, “бази”, тобто основи економіки та господарства. Автор проаналізував фактори інституціонального та ресурсного забезпечення сталого економічного розвитку України. Доведено, що в основі формування механізмів забезпечення сталого розвитку повинна стати узгодженість цілей, масштабів і технологій розвитку.

Автор визначив, що суттєвим компонентом методології практичного сталого розвитку визначено модельний підхід (зокрема, цикли кругообігу) та планування сталого розвитку на рівні малих регіонів і територіальних громад через розвиток місцевого самоврядування та суспільну активність. Окремо виділено сталий розвиток на сільських територіях, який розглянуто як спрямування знань на зростання рівня життя та збереження навколишнього середовища, у цьому разі економічну науку в сільському господарстві в руслі державної політики потрібно спрямовувати на недопущення занепаду територій і збереження природи, наголошено на збереженні територій як єдиного комплексу.

Виконаний в роботі аналіз Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», дає підстави стверджувати, що Стратегія обумовлює необхідність вдосконалення правового регулювання економічного розвитку регіонів в умовах децентралізації. Стратегія повинна стати основою формування організаційно-економічних механізмів регулювання сталого розвитку національної економіки.

У другому розділі дисертаційної роботи **«Аналіз сучасних підходів до формування системи показників сталого розвитку»** виконано аналіз вітчизняних і міжнародних підходів до формування показників сталого розвитку, формування стратегії та реалізації принципів сталого розвитку територій.

Розробка стратегії сталого розвитку має ґрунтуватись на системі показників сталого розвитку. Однак на рівні районів областей ще мало розроблено стратегій сталого розвитку, оскільки цілі сталого розвитку доволі часто не збігаються з класичними цілями економічного розвитку територій. Саме тому як найбільш практичну та корисну обрано модель інтеграції показників сталого розвитку, розроблених автором до Стратегії соціально-економічного розвитку території (табл. 1).

Схема інтеграції показників сталого розвитку до стратегії економічного розвитку Львівської обл.

Етап стратегічного процесу	Етап розробки Стратегії розвитку Львівщини (СРЛ)	Етап розробки та оцінювання індексів сталого розвитку для СРЛ
1	2	3
Формулювання місії	Визначення програмних засад Стратегії	Визначення засад орієнтованості нової СРЛ на сталий розвиток. Виявлення принципів побудови індексів та їхні параметри
Аналіз пройденого шляху	Аналізування тенденцій розвитку соціально-економічних показників і побудова прогнозів за інерційним сценарієм	Вивчення документів, стратегій розвитку, результатів СЕО, визначення критичних факторів, які увійдуть до індексів сталого розвитку. Визначення процедури оцінки індексів
Формулювання образу майбутнього	Брейнсторминг та експертні обговорення щодо картини бажаного розвитку	Брейнсторминг та виявлення ключових цільових параметрів у рамках системи сталого розвитку. Визначення оптимістичного сценарію та «Межі плюс», «Межі мінус» кожного вимірника
Аналіз сильних і слабких сторін (типу SWOT), аналіз значущого оточення	Аналіз типу SWOT та визначення дерева цілей СРЛ	Асоціювання кожного індексу з відповідними найближчими цілями СРЛ. Початок робочої групи з СЕО
Перевірка місії	Спрощення та пріоритезація дерева цілей СРЛ, визначення цільових проектів для реалізації в рамках дерева цілей	Робота у рамках СЕО, виявлення кола екологічних питань для замірювання в рамках Індексу екології сталого розвитку. Рекомендації до документа СЕО
Аналіз перешкод та їхніх причин	Відкидання неефективних проектів з дерева цілей, перегляд дерева цілей, перегляд стратегічних завдань	Спрощення опису окремих вимірників. Включення розроблених індексів до результатів СЕО
Вироблення стратегії	Написання табличних документів на основі дерева цілей та асоціювання	Перевірка пріоритетності вимірників кожного індексу на місцевому рівні

Аналіз наведеної схеми дає підстави виокремити пріоритетні напрями сталого розвитку території. Важливим є орієнтованість показників на результат і їхнє визначення у чіткому зв'язку з державним механізмом управління територією, за результатами стратегічного аналізу. Автор проаналізував значення етичних і соціо-економічних чинників, що формують «схему» стратегії сталого розвитку в країнах та на рівні регіонів, а також питань ментальності професій сталого розвитку, досліджуючи людину на мікрорівні як суб'єкт формування та реалізації такої політики

У дослідженні тенденцій спеціалізації в розміщенні виробничих ресурсів на території запропоновано гуманнішу концепцію економічного обігу, що здебільшого спирається на засади сталого розвитку та надає можливості реалізації економічного потенціалу мешканцям сільських і міських територій, а також запобігає масовому міграційному відтоку з території, регіону.

Під час дослідження виявили, що регулювання сталого розвитку обумовлює необхідність розробки адекватних критеріїв, показників і індикаторів сталого розвитку. Виконаний в роботі аналіз засвідчив різноманітність підходів до формування системи показників сталого розвитку, що досить часто утруднює їхнє використання на національному чи регіональному рівнях. Водночас, автор зазначив, що формування оптимальної системи показників сталого розвитку є системною і ресурсно-затратною процедурою, яка потребує використання значної кількості інформації і фінансових ресурсів.

У третьому розділі **«Шляхи удосконалення підходів до формування механізмів регулювання сталого розвитку територій»** запропоновано методику розробки показників сталого розвитку, розроблено вимірники кожного з чотирьох індексів, досліджено пріоритети кожного вимірника на місцевому рівні (порівняльне дослідження Львівської та Донецької областей), запропоновано напрями удосконалення системи фінансування та супроводу для досягнення цілей сталого розвитку.

Проведені дослідження допомогли розробити підходи до формування показників сталого розвитку території в сучасних умовах господарювання. Автор запропонував такі показники сталого розвитку регіону: показник економічного виміру «Індекс економіки сталого розвитку», показник соціального виміру «Соціальний індекс сталого розвитку», показник екологічного виміру.

Для побудови та вимірювання кожного з пропонуванних для використання показників (індексів) зі сталого розвитку у складі Стратегії розвитку території (Львівщини) запропоновано метод «діамант» (зважений багатofакторний аналіз) та систему 6...9 вимірників до нього, кожен з яких є судженням з кваліфікаційним оцінками від 1 до 5 балів (від 0 «мінімум» до 4 «максимум»).

Рис. 2. «Діамант» для індексу економіки сталого розвитку – Львівська обл.
Примітка: власні розрахунки автора.

Рис. 3. «Діамант» для соціального індексу сталого розвитку – Львівська обл.
Примітка: власні розрахунки автора.

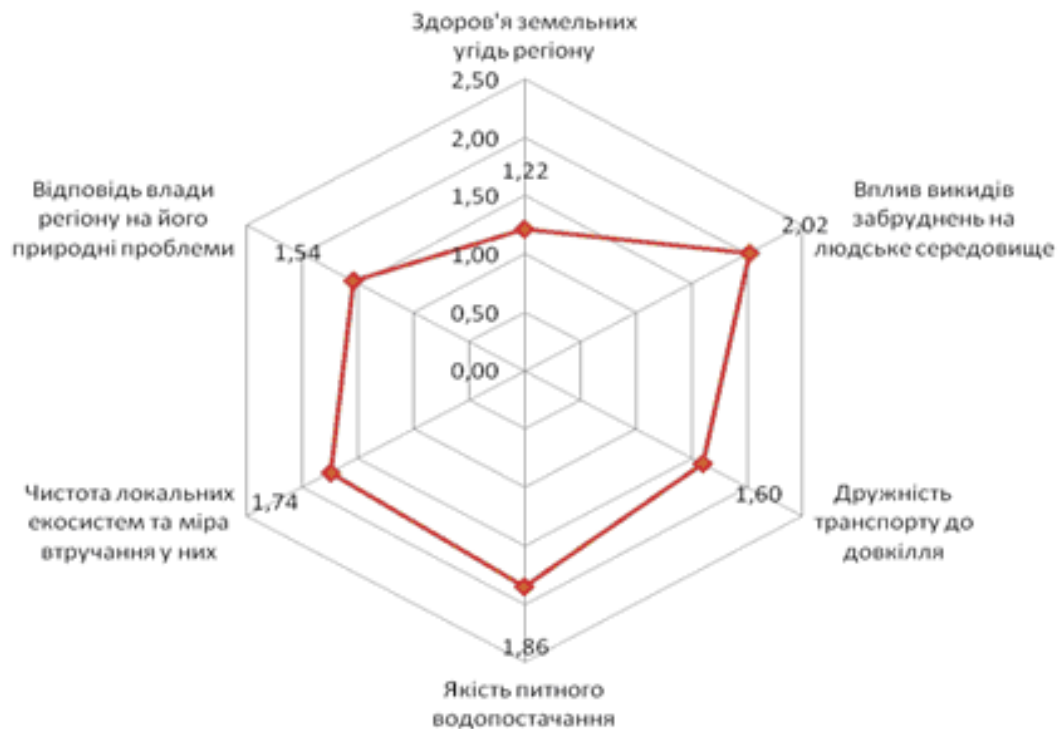

Рис. 4. «Діамант» для індексу екології сталого розвитку – Львівська обл.
Примітка: власні розрахунки автора.

Для уможливлення врахування результатів рейтингування вимірників у виставленні сукупного бала показника (метод експертної оцінки) визначено методику обчислення поправкових коефіцієнтів у формі відсотка до виставленого експертного бала кожного вимірника, що видно на прикладі порівняння вимірників індексу економіки сталого розвитку в двох регіонах (табл. 2).

Автор, для практичного використання розробленої системи показників сталого розвитку, запропонував модель, яку можна використовувати з програмним забезпеченням, що створює графіки у тривимірних системах координат. Це зумовлено тим, що, по-перше, такі системи активно розвиваються, по-друге, кожен вимірник відповідного індексу треба оцінити за цифровою шкалою та відобразити у системі, яка допомагає побачити співвіднесення та взаємозалежності у розвитку значень вимірників і коригувати стратегію розвитку області (території) у випадку різких невідповідностей їхніх значень щодо вимірів сталого розвитку.

У роботі зазначено, що сталі структури, орієнтовані на розвиток, утворюються на території із сильними зв'язками на засадах взаємної довіри. Для створення таких структур рекомендовано керувати зовнішніми та внутрішніми факторами успіху у місцевій ініціативній групі та в ширшій громаді. Дослідження радить будувати сталість територіальних одиниць на співпраці досвідчених партнерів та альтернативних джерелах фінансування.

Таблиця 2

Результати обчислення поправкових коефіцієнтів вимірників за формулою $(C_b - C_3) / K_p * 100) * (-1)$, при $K_p = 10$, Індекс економіки сталого розвитку

Вимірник	Середній рейтинг важливості, Львівська область	Середній рейтинг важливості, Донецька область	Поправковий коефіцієнт (+% до балу оцінки), Львівська область	Поправковий коефіцієнт (+% до балу оцінки), Донецька область
Міра альтернативного заміщення у регіональній економіці	2,80	2,80	7,00	7,00
Міра енергозалежності середовища	3,50	0,80	0,00	27,00
Дружність видобувної галузі до середовища	1,80	3,60	17,00	-1,00
Вплив малого господарювання на біосферу та деурбанізацію	3,20	3,85	3,00	-3,50
Вплив переказів мігрантів на економіку природокористування	4,30	3,70	-8,00	-2,00
Міра гармонізації економіки та природного середовища	3,30	3,20	2,00	3,00

На підставі розроблених та проаналізованих показників розроблено рекомендації щодо розробки стратегії сталості територіальної одиниці, яку будують на «залишках сталості» (авторський термін). Зокрема, визначено, що для досягнення стану сталого розвитку території потрібні зовнішні вкладення та перетворення, які у підсумку дадуть змогу налагодити системи, структури та процеси сталого розвитку. Так званий залишок сталості (залишкові результати) програми має ґрунтуватися на об'єднаннях місцевих жителів, до яких широкі верстви місцевої громади мають високий рівень довіри.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливу науково-практичну задачу – удосконалено теоретико-методичні та прикладні засади формування системи показників сталого розвитку території. Отримані наукові результати

дослідження та їхнє узагальнення дають змогу сформуванню таких висновків і пропозицій, які мають науково-теоретичне та практичне значення:

1. Обґрунтовано, що на сучасному етапі розвитку цивілізації концепція сталого розвитку є безальтернативною на глобальному рівні концепцією соціально-економічного розвитку будь-якої економічної системи. З'ясовано, що перехід на принципи сталого розвитку є завданням не тільки національного, а також регіонального рівня, сферою компетенції держави. Виконаний аналіз засвідчив, що ключові пункти Стратегії України в галузі сталого розвитку до 2020 р., відповідають базовим положенням концепції сталого розвитку ООН.

2. Аналіз практики реалізації сталого розвитку економіки різних країн дає підставу стверджувати, що регулювання економічної системи має відбуватись на основі розробки ефективного економічно-організаційного механізму, який системно охоплює завдання, функції, методи та інструменти управління економічними процесами. Для України, на сучасному етапі розвитку соціально-економічної системи, характерною рисою є структурна та регіональна диспропорція, що перешкоджає формуванню ефективного механізму управління сталим розвитком економіки.

3. Аналіз досвіду економічно розвинених країн свідчить, що в основу формування стратегії сталого розвитку покладено адекватну цілям соціально-економічного розвитку систему показників сталого розвитку. Необхідність розробки показників сталого розвитку зазначена в «Порядку денному на XXI століття», прийнятому на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро 1992 р. У відповідності до цих документів головною метою формування системи показників сталого розвитку є створення надійної основи для процесів прийняття управлінських рішень на всіх рівнях. Хоча розробка показників сталого розвитку далека від завершення, сьогодні існує велика кількість індикаторів і індексів сталого розвитку. Проте велика кількість індикаторів і індексів утруднює їх використання не тільки на національному, а й на регіональному та місцевому рівнях.

4. Отримані в роботі результати аналізу підходів до формування показників і індикаторів сталого розвитку у розвинених країнах допомагають виокремити основні принципи формування системи показників сталого розвитку. До головних принципів автор зачислив:

- системність показників, кожен з яких має відображати окремий аспект сталого розвитку: економічний, екологічний, соціальний і технологічний;
- побудова інтегрального показника, чи індикатора, який дає загальну характеристику сталості соціально-економічного розвитку;
- система індикаторів повинна виявляти суттєві взаємозв'язки між економічною діяльністю та соціально-екологічними умовами функціонування суспільства, що сприятиме формуванню і реалізації політики сталого розвитку.

5. Виявлено необхідність інтеграції загальноприйнятих показників сталого розвитку у специфіку стратегій сталого розвитку окремих територій, оскільки цілі сталого розвитку території доволі часто не збігаються з

класичними цілями економічного розвитку територій. Запропонована в роботі схема інтеграції показників сталого розвитку в стратегію економічного розвитку дає змогу враховувати рівень і специфіку соціально-економічного розвитку конкретної території.

6. Визначено, що показники сталого розвитку пов'язані з питанням балансу та збалансованого розвитку на території. З'ясовано, що вихід значення показника за порогові рамки, тобто з оптимальної зони з відповідними кожному балу стратегіями поведінки чи керівними принципами, означає, що порушується баланс системи.

7. Доведено, що запропоновані в роботі вимірники кожного з запропонованих індексів сталого розвитку допомагають виконати аналіз динаміки ключових індикаторів сталого розвитку території, визначити ключові тенденції соціального, економічного та екологічного розвитку території. Для цього виділено індикатори-складові вимірників кожного з чотирьох індексів сталого розвитку, проаналізовано динаміку ключових індикаторів. Для обґрунтування доцільності використання цих вимірників у складі індексів визначено ключові тенденції розвитку соціального, економічного та природного вимірів території.

8. Виконання стратегії сталого розвитку території можливе за умови формування ефективного функціонування територіального господарського механізму, в основі якого має бути закладена соціально орієнтована економічна система ринкового типу, що спроможна ефективно виконувати регулятивну функцію соціально-економічного розвитку регіону. Головні показники сталого розвитку регіону треба враховувати в таких програмних документах:

- стратегічних програмах економічного та соціального розвитку території;
- програмах економічного та соціального розвитку, що розроблятимуться на період повноважень новообраних органів місцевого самоврядування;
- щорічних програмах економічного і соціального розвитку території.

9. У всіх планах потрібно подати чітке визначення національних, територіальних пріоритетів для забезпечення сталого розвитку. Механізми забезпечення сталого розвитку мають бути сформовані на оптимальному поєднанні ринкових, державних, економічних та організаційних інструментів і важелів регулювання соціально-економічних відносин.

Реалізація зазначених пропозицій щодо удосконалення засад формування системи показників сталого розвитку території сприятиме розвитку ефективного економічно-організаційного механізму, який гармонійно охоплює завдання, методи, функції, інструменти управління економічними процесами, та слугуватиме вагомим чинником якісних структурних перетворень національної економіки на користь реалізації політики, спрямованої на сталий розвиток.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, навчальні посібники

1. Філяк М. Інтеграція показателів устойчивого розвитку в нову стратегію регіона : монографія / М. Філяк – Саарбрюкен: LAP Lambert Academic Publishing, 2015. – 260 с. (21,96 д.а.).
2. Філяк М. Основи малого сільськогосподарського підприємництва : навч. посібник / М. Філяк – Львів: Вид-во ПП Кудла, 2010. – 64 с. (6 д.а.).
3. Філяк М. Технології малого сільськогосподарського підприємництва : навч. посібник / М. Філяк – Львів: Вид-во ПП Кудла, 2011. – 64 с. (6 д.а.).

Статті у фахових виданнях

4. Філяк М. С. Визначення та інтеграція показників у плани сталого розвитку територій / М. С. Філяк // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (серія: економічні науки). – 2013. – Том 15, № 1 (55), Частина 5. – С. 218 – 222. – 0,67 д.а. [Видання включено до наукометричної бази даних РИНЦ].
5. Філяк М. С. Деурбанізація як інструмент сталого розвитку мікрорегіонів / М. С. Філяк, Ю. Ю. Завадовська // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (серія: економічні науки). – 2014. – Том 16, № 2 (5). – С. 165 – 172. – 1,33 д.а. (особистий внесок автора: виявлено проблематику у розвитку міст у напрямі відходження від принципів сталого розвитку). [Видання включено до наукометричної бази даних РИНЦ].
6. Філяк М. С. Деякі питання збалансованості у стратегіях сталого розвитку та їх зв'язок з технологічними укладами / М. С. Філяк // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (серія: економічні науки). – 2013. – Том 15, № 2. – С. 392 – 400. – 1,23 д.а. [Видання включено до наукометричної бази даних РИНЦ].
7. Філяк М. С. Етичні питання у формулюванні показників сталого розвитку [Електронний ресурс] / М. С. Філяк // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (серія: економічні науки). – 2013. – Том 15, № 3 (4). – С. 321 – 334. – 1,9 д.а. [Видання включено до наукометричної бази даних РИНЦ].
8. Філяк М. С. Вибір еліт у сталому розвитку. / М. С. Філяк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки. – 2014. – Випуск 5, Частина 1. – С. 279 – 282. – 1,11 д.а.
9. Філяк М. С. Векторна модель системи показників сталого розвитку регіону / М. С. Філяк, Ю. Ю. Завадовська // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького (серія: економічні науки). – 2015. – Том 17, № 4 (64). – С. 360 – 365. – 0,92 д.а. (особистий внесок автора: описано спрощену лінійну модель та ускладнену нелінійну модель з ненульовими початковими

координатами. (0,46 д.а.)). [Видання включено до наукометричної бази даних РИНЦ].

Статті у закордонних виданнях

10. Филяк М. С. Социальные факторы устойчивости развития территорий в регионах Украины / М. С. Филяк // Вестник Санкт-Петербургского Университета. – 2015. – Серия 12. – № 1. – С. 137 – 146. – 1,29 д.а. [Видання включено до наукометричної бази даних РИНЦ].

Праці апробаційного характеру

11. Філяк М. Реформування організаційно-правових форм кооперативних підприємств на селі / М. Філяк // Громадські ініціативи. – 2013. – № 2 (18). – С. 3 – 7. – 0,4 д.а.
12. Філяк М. С. Напрями реформування кооперативних сільськогосподарських підприємств: проблеми та перспективи / М. С. Філяк, В. І. Душка // Розвиток сільських територій. Організаційно-правові форми в сільському господарстві : збірник наук. праць економістів-аграрників / [за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. П. М. Музики]. – Львів: СПОЛОМ, 2013. – 472 с. – С. 86 – 90. – 0,78 д.а. (особистий внесок автора: визначено проблематику розвитку малих кооперативних підприємств та окреслено шляхи їх реформування на шляху до сталого розвитку (0,39 д.а)).
13. Філяк М. С. Досвід впровадження компоненту „Розвиток громад”. Проект „Попередження торгівлі людьми шляхом розвитку соціальної роботи та мобілізації громад” / М. С. Філяк. – Львів: Часопис, 2014. – 72 с. – 13 д.а.
14. Філяк М. С. Мотиваційні чинники запровадження інновацій при переході до місцевого сталого розвитку: погляд з позиції Стратегії виходу / М. С. Філяк // Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України : матеріали доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 7 березня 2014 р. – Ужгород: Видавничий дім „Гельветика”, 2014. – С. 63 – 66. – 0,41 д.а.
15. Філяк М. С. Показник „Якість стратегії сталого розвитку” / М. С. Філяк // Ефективні механізми та стратегії управління економікою: від рівня підприємств до рівня країн : матеріали доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Черкаси, 8-9 березня 2014 р. – Черкаси: Видавничий дім „Гельветика”, 2014. – С. 122 – 124. – 0,51 д.а.
16. Філяк М. С. Показник „Індекс економіки сталого розвитку” / М. С. Філяк // Фінансові аспекти розвитку економіки: теорія, методологія, практика : матеріали доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 28-29 березня 2014 р. – Львів: ЛЕФ, 2014. – С. 97 – 100. – 0,52 д.а.
17. Філяк М. С. Показник „Індекс екології сталого розвитку” / М. С. Філяк // Соціально-економічні проблеми сучасності та концепція сталого розвитку в Україні та світі : матеріали доп. міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 28-29 березня 2014 р. – Дніпропетровськ: НО „Перспектива”, 2014. – С. 96 – 99. – 0,56 д.а.

18. Філяк М. С. Показник „Соціальний індекс сталого розвитку” / М. С. Філяк // Сучасний стан розвитку економічних та інноваційно-інвестиційних процесів в країнах СНД : матеріали доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 4-5 квітня 2014 р. – Одеса: Видавничий дім „Гельветика”, 2014. – С. 137 – 142. – 0,53 д.а.
19. Філяк М. С. Предварительные выводы исследования „Показатели устойчивого развития” / М. С. Філяк // Управление социально-экономическим развитием страны и регионов : матеріали доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Сімферополь, 4-5 квітня 2014 р. – Сімферополь: НО „Economics”, 2014. – С. 24 – 28. – 0,61 д.а.
20. Філяк М. С. Економіка серця чи економіка вовків? / М. С. Філяк // Економічні та соціальні інновації як фактор розвитку економіки : матеріали доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4-5 квітня 2014 р. – К.: ГО „Київський економічний науковий центр”, 2014. – С. 94 – 97. – 0,47 д.а.
21. Філяк М. С. Оцінювання сталого розвитку для Стратегії розвитку Львівщини / М. С. Філяк // Управління економічними процесами у світовій і національній економіці : матеріали доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23–24 січня 2015 р. – К.: Аналітичний центр „Нова Економіка”, 2015. – С. 30 – 35. – 0,79 д.а.
22. Філяк М. С. Ремесло як мотиваційний чинник сталого розвитку / М. С. Філяк // Крымский экономический вестник. – 2014. – № 2 (09). – С. 191 – 193. – 3,17 д.а.
23. Філяк М. С. Результати аналізу потенціалу та сталості мікропроектів Фази 2 / М. С. Філяк // Громадські ініціативи – 2014. – № 21.– С. 8 – 16. – 1,85 д.а.
24. Музика П. М. Огляд українських систем оцінки та підходів до стратегій сталого розвитку/ П. Музика, М. Філяк // Інноваційна економіка АПК. – 2014. – № 2 (2). – С. 73 – 79. – 2,21 д.а. (особистий внесок автора: аналіз систем оцінки індикаторів сталого розвитку (1,105 д.а)).
25. Філяк М. С. Погляд на стратегічні партнерства через призму показників сталого розвитку / М. С. Філяк // Теоретичні та практичні основи розвитку аграрного сектора Західного регіону. Євроінтеграція України, ризики та перспективи : матеріали круглого столу, м. Львів, 20 листопада 2013 р. – Львів: СПОЛОМ, 2014. – С. 86 – 90. – 0,55 д.а.
26. Філяк М. С. Інноваційні методи в освітній роботі з розвитку сільських ініціативних груп / М. С. Філяк // Пріоритети інноваційного розвитку регіонального АПК в контексті Європейської інтеграції : матеріали круглого столу, м. Львів, 24 квітня 2014 р. – Львів: СПОЛОМ, 2014. – С. 90 – 92. – 0,35 д.а.
27. Філяк М. Бізнес-планування у малому кооперативному підприємстві : збірник матеріалів / М. Філяк, Ю. Завадовська. – Львів: Часопис, 2013. – 64 с. – 6 д.а. (особистий внесок автора: огляд стану та перспектив розвитку кооперативної діяльності в Україні (3 д.а.)).

АНОТАЦІЯ

Філяк М. С. Система показників у механізмі регулювання сталого розвитку території. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2016.

У дисертації досліджено сутність і складові поняття сталого розвитку, розглянуто парадокси економічних процесів сталого розвитку в зв'язку з технологічними укладами, подано класифікацію термінів і шкіл, а також проаналізовано внесок кожного з напрямів у формування принципів сталого розвитку. Виконано аналіз вітчизняних і міжнародних підходів до формування показників сталого розвитку, формування стратегії та реалізації принципів сталого розвитку територій.

У роботі, на підставі організаційно-стратегічного аналізу, укладено схему інтеграції показників сталого розвитку в стратегію економічного розвитку території. З використанням методики зваженого багатofакторного аналізу досліджено пріоритети сталого розвитку в керівників ініціативних груп місцевого рівня і виконано порівняльний аналіз пріоритетів у територіальних громадах Львівської та Донецької областей.

Для підвищення ефективності планування сталого розвитку територіальних одиниць розроблено рекомендації щодо впровадження елементів оцінювання сталого розвитку в складі стратегії економічного розвитку територій.

У дослідженні проаналізовано підходи до формування систем регулювання сталого розвитку, доведено необхідність розробки адекватних критеріїв, показників і індикаторів сталого розвитку. Запропоновано підходи до формування показників сталого розвитку території в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: сталий розвиток, збалансований розвиток, зважений багатofакторний аналіз, індекс «діамант», залишкова сталість, технологічний уклад.

АННОТАЦИЯ

Филяк М. С. Система показателей в механизме регулирования устойчивого развития территории. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. Львовский национальный университет имени Ивана Франко. Львов, 2016.

В диссертации исследованы сущность и составляющие понятия устойчивого развития, рассмотрены парадоксы экономических процессов устойчивого развития в связи с технологическими укладами, представлена

классификация терминов и школ, а также проанализирован вклад каждого из направлений в формирование принципов устойчивого развития. Выполнен анализ отечественных и международных подходов к формированию показателей устойчивого развития, к формированию стратегии и реализации принципов устойчивого развития территорий.

В работе, на основании организационно-стратегического анализа, составлена схема интеграции показателей устойчивого развития в стратегию экономического развития территории. С использованием методики взвешенного многофакторного анализа исследованы приоритеты устойчивого развития у руководителей инициативных групп местного уровня и выполнен сравнительный анализ приоритетов в территориальных общинах.

С целью повышения эффективности планирования устойчивого развития территориальных единиц разработаны рекомендации по внедрению элементов оценки устойчивого развития в составе стратегии экономического развития территорий.

В исследовании проанализированы подходы к формированию систем регулирования устойчивого развития, доказана необходимость разработки адекватных критериев, показателей и индикаторов устойчивого развития. Предложены подходы к формированию показателей устойчивого развития территории в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: устойчивое развитие, сбалансированное развитие, взвешенный многофакторный анализ, индекс «бриллиант», остаточная устойчивость, технологический уклад.

ANNOTATION

Filyak M.S. System of indicators in the mechanism of regulation of sustainable development of the territory. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in economic sciences, on specialty 08.00.03 – Economics and Management of the National Economy. Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2016.

The thesis investigates the nature and components of the concept of sustainable development, reviews economic paradoxes of sustainable development due to the technological ways, present classification of terms and schools, and analyzes the contribution of each of the areas to the formation of sustainable development principles.

The thesis presents analysis of national and international approaches to the development of indicators of sustainable development, to strategy formation and implementation of sustainable development of territories.

Based on the organizational and strategic analysis, the scheme of integration of indicators for sustainable development to the economic development strategy of the region was developed.

Theoretical and methodological aspects of the integration of sustainable development indicators in the economic development strategy for the region have been studied, and practical recommendations provided to improve the effectiveness of planning for sustainable development of the region and locally. Conceptual and categorical apparatus improved.

Using multivariate analysis methods (weighted indexes) four Sustainable development indices have been built (in "diamond" format) calculated and test measured in 2014-2015.

The thesis proves that the parameters proposed of each of the proposed sustainability indices allow to analyze the dynamics of the key indicators of sustainable development of the territory (from the local to regional levels), identify key trends in social, economic and environmental development of the territory.

The thesis argues that sustainable development indicators are related to the question of balance and sustainable development in the area. It is found that the output values of the threshold beyond the optimal zone of each respective behavior strategy or guidelines leads to the disrupted balance of the system in general.

Using multivariate weighted analysis methods, the research formulates priorities of sustainable development of the local initiative group management level and conducts comparative analysis in territorial municipalities.

In order to improve planning of sustainable development of territorial units, the research develops recommendations for the introduction of elements of evaluation of sustainable development as part of the strategy of economic development of the region.

For practical use of the developed system of indicators of sustainable development, the thesis develops a model for three-dimensional coordinate system and, to allow consideration of measuring results of ranking in putting in the total index points, defines a method of calculating the correction coefficients to the expert points to each meter.

The thesis states that the implementation of the above proposals to improve the basis for forming a system of indicators of sustainable development of the area will contribute to the development of effective economic-organizational mechanism that covers the objectives, methods, features, tools and economic management, and serves as an important factor in the quality of structural transformation of the national economy in the direction of implementing sustainability policies.

The thesis analyzes the approaches to the formation of regulating sustainable development, the necessity of developing appropriate criteria, parameters and indicators of sustainable development.

Approaches proposed to the formation of indicators of sustainable development of the territory under the present economic conditions.

Keywords: sustainable development, balanced development, balanced multivariate analysis, the "diamond" index, the sustainability core, technological way.